

Lucemburkové

Kořeny lucemburské dynastie, jednoho z nejvýznamnějších šlechtických rodů středověké Evropy, sahají až do dob antiky. Zatímco současní historici netuší, zda jejími přímými předky byly keltské kmeny Treverů a Mediomatriků, Římané či Germáni, nejvýznamnější představitel rodu Karel IV. měl v této věci jasno. Jím navržený obrazový rodokmen Lucemburků, tvořící součást výzdoby císařského paláce na Karlštejně, odvozoval počátky dynastie od bájného biblického Noema a jeho synů Cháma a Nimroda. Objevovali se v něm ale i antičtí bohové (Saturn) a hrdinové (Priamos), nechyběl ani první středověký císař Karel Veliký či první francouzští králové z rodu Kapetovců. Podle Karlova synovce Jošta Moravského (na jeho objednávku sepsal roku 1393 rodovou legendu Jan z Arrasu) však stála u počátků rodu bájná Meluzína, víla s nešťastným osudem, matka deseti synů, zakladatelů rytířských rodů Valois, Lusignanů i Lucemburků a zároveň prvních vládců, např. i v Arménii, na Kypru či v Čechách (Renaud).

Prvním historicky doloženým zakladatelem dynastie je však až Siegfried I. (915-998), který v roce 963 získal území spravované z tvrze Lucilinburhuc, stojící nad řekou Alzette v místech, kde dnes leží město Lucemburk. Siegfriedovo panství tvořilo od rozpadu Franské říše „nárazníkové“ území mezi formující se Francií a Svatou říší římskou. Lucemburský hrabě byl leníkem římského i francouzského krále, a proto si rod od počátků budoval svébytnou francouzsko-říšskou kulturu. Zároveň jeho představitelé usilovali o územní rozvoj svých držav a významně se angažovali ve francouzské i říšské politice. Sám Siegfried I. aktivně podporoval prvního římského krále Otu Saského, jeho dcera Kunigunda (980-1033) se dokonce stala jako manželka Jindřicha II. Bavorského římskou císařovnou. A nejen to – jako vzorná křesťanka a zakladatelka bamberského biskupství byla tato Lucemburkovna v roce 1200 papežem Inocencem III. svatořečena. Její pozice v říši byla natolik pevná, že se za ní do Bavorska přestěhoval i její bratr Jindřich I. (964-1026), druhý doložený lucemburský hrabě. Stejně jako otec stál i Jindřich věrně po boku svého švagra-císaře, podporoval jej ve válkách s Polskem a zároveň byl asi prvním Lucemburkem, který se dobře orientoval v českých poměrech, vždyť na bavorském dvoře žil v téže době, kdy se zde ukrývali bratrem Boleslavem III. ohrožovaní Přemyslovci Jaromír a Oldřich.

V polovině 11. století ztratili Lucemburkové právo na bavorské dědictví a přesídlili zpět na Lucilinburhuc, přebudovaný Giselbertem II. (995-1059) na hrad Lucelemburc. Od dob vlády jeho syna Konráda (1040-1086) představitelé rodu užívali titul hrabě z Lucemburku. Pečovali o hospodářský i církevní rozvoj svého panství, usilovali o jeho územní rozmach (ne příliš úspěšně), současně však řešili vážný problém: lucemburští otcové neměli dědice! V průběhu jednoho století rod dvakrát vymřel po meči. Původní tzv. lucembursko-moselská dynastie vymřela Konrádem II. roku 1136, pokračování dynastie ale bylo obnoveno díky jeho sestře Ermesindě I. (zemř. 1141), manželce Gotfrieda Namurského a zakladatelce tzv. lucembursko-namurské dynastie. Ermesindin syn Jindřich IV. Slepý (1113-1196) – po Gotfriedovi zdědili Lucemburkové vážné oční vady - byl prvním lucemburským hrabětem, který si svou zemi nechal udělit císařem Konrádem III. v léno (a zase jsme u „styčného bodu“ s naší historií: císař, Lucemburk a Přemyslovec Vladislav se společně účastnili druhé křížové výpravy do Svaté země), ani on však neměl syna. V 73 letech zplodil jedinou dceru, Ermesindu II. (1186-1247), jež spolu se svým manželem Walramem Limburským nejen „zlomila“ prokletí lucemburské neplodnosti, ale zároveň svými třemi dětmi založila tzv. lucembursko-limburskou dynastii. A právě z té pocházejí všichni nám „blízcí“ Lucemburkové. Vraťme se však ještě k pramáti Ermesindě II. Tato hraběnka nejen přes odpor Fridricha Barbarossy i další mocných feudálů uhájila Lucembursko jako své dědictví, ale jako regentka se výrazně zasloužila i o jeho nebývalý rozvoj. Podporovala rozvoj měst i obchodu, u svého dvora založila šlechtickou radu a rytířský soud, dědičné úřady nahradila placenými odborníky, zakládala kláštery (Clairefontaine) jako centra vzdělanosti a umění. V její „osvícené“ politice pokračoval i syn Jindřich V. (1221-1281) a jeho potomci Jindřich VI. (1252-1288) a Walram (zemř. 1288), zakladatel francouzské větve rodu. Tito bratři byli nejen výbornými politiky, ale především proslulými rytíři a válečníky. A právě válka se jim stala osudnou: v roce 1288 spolu s dalšími dvěma bratry, Janem a Balduinem, padli v bitvě s Brabantskem u Worrigenu (u Kolína nad Rýnem).

Jindřich VI. byl v době svého skonu manželem emancipované Beatrix z Avenes-Beaumont (zemř. 1321) a otcem tří malých chlapců. Díky tomu byla tragédie rodu zažehnána. Beatrix jako regentka nejen „urovnila“ vztahy s Brabantskem, ale významně posílila i vztah Lucemburků k Francii a papežství. Svým synům, vychovávaným na francouzském dvoře, tak „připravila půdu“ pro triumfální vstup do vysoké evropské politiky. Mladí Lucemburkové dokázali na počátku 14. století využít své vazby k říši, Francii i papeži a získali pro sebe prestižní posty. Nejmladší Balduin (1285-1354), absolvent Sorbonny, byl ve svých 22 letech zvolen trevírským arcibiskupem (jeden ze sedmi říšských kurfiřtů) a především díky jeho aktivitě získal prvorozený Jindřich (1275-1313) v roce 1308 titul římského krále.

První Lucemburk na říšském trůně Jindřich VII. připravil Svaté říši římské i papežskému státu svou aktivní politikou nejedno překvapení. K výkonu funkce přistoupil s nečekanou rozhodností, během jednoho roku se mu podařilo urovnat nejpálčivější říšské spory (získal na svou stranu Habsburky, vyřešil spory ve Švýcarsku a výhodným sňatkem syna získal pro Lucemburky České království). V roce 1310 udivil Evropu rozhodnutím uspořádat římskou korunovační jízdu, která byla spojena nejen s velkými finančními náklady, ale i nutností ovládnout rozvaděnou severní Itálii. Když se v září spolu s manželkou a bratry Balduinem a Walramem vydal na triumfální cestu, netušil, že se domů již nevrátí. Přestože byl zpočátku v Itálii oslavován jako zachránce (Dante Alighieri) a jeho korunovace lombardským králem v Miláně byla prezentována jako událost století, brzy se ukázalo, jak vrtkává je italská přízeň. Suverénní města se odmítala královi vůli přizpůsobit, císařským nebyly „nakloněny“ ani klimatické podmínky a slavné tažení se brzy změnilo v katastrofu. Při obléhání Brescie v srpnu 1311 zahynul Walram (1280-1311), „nejprostopášnější rytíř Evropy“, v prosinci podlehla v Janově horečnaté nemoci Jindřichova manželka Markéta Brabantská (1276-1311), jejíž křesťanská laskavost vedla již v roce 1313 k jejímu blahořečení. Nešťastný Jindřich se zatvrdil, a přestože v roce 1312 dosáhl korunovace císařem (bez souhlasu papeže), svým nekompromisním jednáním si zneprátelil snad všechny mocné muže Evropy. Jeho italskou anabázi v roce 1313 ukončila náhlá smrt v Buonconventu. Do říše se tak vrátil jen jediný Lucemburk starší generace, trevírský arcibiskup Balduin, pozdější významná opora synovce Jana i prasynovce Karla.

V době „tatínkova“ italského tažení byl správcem říše jmenován jediný syn Jindřicha VII. Jan (1296-1346), v Čechách neprávem označovaný „cizinec“. Mladičký Lucemburk, hýčkaný rodiči, se stal v září 1310 jako manžel Elišky Přemyslovny českým králem (v souvislosti s tím je třeba připomenout zásluhy Jindřicha z Lipé na sňatkových jednáních) a brzy poté byl pověřen i zastupováním otce. Jeho pozice v Českém království ani v říši vůbec nebyla lehká, čeští páni i říšská knížata spoléhala na to, že mladíka zformují podle svých představ, Jan však měl svou hlavu. Brzy se proti němu v Čechách zformovala panská opozice (opět zde hrál významnou roli Jindřich z Lipé) a po smrti Jindřicha VII. se musel zorientovat i v nepřehledné a dvojaké říšské politice. Dokázal si však poradit, ustupoval, kde bylo třeba, a prosazoval se tam, kde našel prostor pro vlastní prospěch. Po vzoru otce se pokusil ovládnout severní Itálii (a na rok se mu to i podařilo), byl blízkým přítelem francouzského krále i papeže, dlouhá léta věrně stál za císařem Ludvíkem Bavorem. Přes neshody s českými pány i s manželkou měl na zřeteli prospěch Českého království, připojil k němu Chebsko, Lužici i Vorland (Podkrušnohoří na západní straně). Své sestry a dcery zasuboval nejvlivnějším mužům Evropy a i díky tomu prosadil Lucemburky do „jejího čela“. Ačkoliv často zůstával nepochopen svým okolím, stal se bez nadsázky vzorem rytířství a diplomatického umu na všech evropských panovnických dvorech. Byl „králem v sedle“, neustále na cestách, a ty se mu nevyhnuly ani po smrti. Když se v bitvě u Kresčaku slepý král rozhodl skončit se životem, netušil, jak rušný bude jeho posmrtný osud. Jeho ostatky se v průběhu staletí šestkrát stěhovaly, snad aby bylo doloženo tvrzení, že „Jan na místě nevydrží“.

Slávu svého otce předčil prvorozený syn Karel (1316-1378), jeho osobnosti však bude věnována až další přednáška SPHMJ 9. května 2016.

Jaroslava Šiftová